

Re: kerekasztal. A Hazai-ügy

EGY 1998-BAN ABBAHAGYOTT BESZÉLGETÉS FOLYTATÁSA

Szilasi László: – Jó estét kívánunk mindenkinek! Annyiban biztosan különbözik ez az este a húsz évvel ezelőttről, hogy Kálmán C. György nem ér rá, ezért én fogom helyettesíteni. Szépen fölkészültem, és jól összefirkáltam a húsz évvel ezelőtti beszélgetésünket, mely beszélgetés szerintem teljesen sikertelen volt. Ezt azért mondom, mert egyfelől nem sikerült megértenünk azt a működést, amiről elsősorban Németh Gábor mondta azt, hogy nagyon fontos ebben az akkor még alakuló életműben, másfelől pedig felmerült, hogy lehet, hogy az egész ügyet az okozza, hogy különböző generációk olvassák Hazai Attila szövegeit. Hátha most kicsit előbbre jutunk. Ha visszagondolok arra, hogy mi történt a rendszerváltás után az irodalomban, akkor azt látom, hogy akkoriban volt egy jó tíz év, amikor nem volt műfaj, hanem mindenki azt írt, amit akart. Szerintem ez nagyon jót tett az irodalomnak. Az én generációm számára akkoriban a kánon középpontjában Garaczi életműve állt. És nekem van egy olyan érzésem, hogy – most a saját hozzászólásomra hivatkozok, a további kérdéseim, ígérem, rövidebbek lesznek – *A pulóver* című elbeszélés változtatott ezen. Ők [Hazai Attilák] akkor Lengyel Péterhez jártak íróiskolába, ott született ez a szöveg, ami aztán megjelent a *Magyar Napló*-ban, ahol Németh Gábor volt a prózaszerkesztő. Akkor először lehetett találkozni az én emlékeim szerint olyan szöveggel, ami újra elbeszélés volt. Volt neki műfaja. Aztán mi volt benne? Mindnyájan tudjuk, mi volt benne. Megbasszák a disznót. Úgyhogy azt hiszem, ezt kérdezném: *A pulóver*, a műfaj problémája és az első évtized. Nem foglak benneteket név szerint megszólítani, de szeretném, ha roppant lelkesek lennétek!

Németh Gábor: – Talán a *Ferit* [*Feri: Cukor Kékség*] olvastam először, váratlanul ért, egyáltalán nem tudtam a szerzőjéről semmit. Friss volt nekem, nagyon megütött. Aztán jött az összes probléma. Az első mondat tele volt szóismétléssel, mintha fogalmazási problémái lennének, de én legalábbis jól szórakoztam olvasás közben. És aztán jött *A pulóver*. Ez a novella egymagában képviselte mindazt, ami a korábbi írásaiban is érdekes volt, de itt nagyon kiélezve jelentek meg ezek a jellemzők. Nem is tett neki túl jót, hogy ebből ilyen emblemikus darab lett. Nyilván természetszerű, hogy így alakult, de egy csomó sokkal jobb novellája volt. Nem mintha ez rossz volna, de nyilvánvalóan provokatív jellege volt a legerősebb. A várva várt visszatérést a hagyományos novellához kontrázta a nem éppen szokványos téma: ez egy nagyon érdekes ambivalencia volt akkor.

Szilasi László: – Azt szeretném még megkérdezni tőled, Gábor, hogy volt akkor? Megfogta, bevitte hozzátok? Hogy került oda a prózaszöveg?

Németh Gábor: – Volt egy jelíges Örkény-pályázat a *Magyar Napló*-ban. Nem tudta az ember, hogy mit olvas, és miután nagyon sok novella érkezett, ezért nem olvashattuk el mindannyian az összes szöveget. Talán négyszáz szöveg volt, mindenki hazavitt egy paklit, és bízott a másik minőségérképében, hogy igazán értékes szövegek nem fognak kiesni. Hozzám került az a pakli, amiben *A pulóver* volt. Nagyon határozottan azt éreztem, hogy ez egy olyan helyzet, mint amikor Marcel Duchamp beadta zsűriztetni a vécécészét. Az anekdota szerint azt gon-

dolták, hogy az pusztán egy vécécsésze, amit egy munkás ottfelejtett, tehát neki dolgoznia kellett azon, hogy *ready made*-ként, műtárgyként legyen fölfogva. Az volt az érzésem, hogy ez is egy ilyen kétesélyes pillanat, rám nagyon hatott a szöveg, nyilván nem függetlenül attól, ami addig történt, mondjuk a nyolcvanas évek eleje óta a magyar irodalomban. Egy olyanfajta esztétikai normatíva és értékstruktúra határozta meg a kánont, amivel ez a szöveg minden pontján szemben állt, de mégsem tudtam magam kivonni a hatása alól. Nagyon érdekesnek és radikálisnak tűnt. A szerkesztőségi reakciók kicsiben előrevetítették a recepcióban érzékelhető sokszólamúságot, szélsőséges véleményeket. Ott ugyanúgy megjelentek azok a visszaterő elemként regisztrálható élmények, hogy ez talán nem is irodalom, talán ez egy dilettáns szöveg, hogy ez radikális és zseniális és vicces stb. Úgy érzékeltek, hogy *A pulóver* című szöveg bizonyos értelemben nemzetközi kontextusban mozog, mert van egyfajta „brutális” művészet, amihez köthető. A *Magyar Napló*ban volt egy brutál-szám, amiben többek között ez a szöveg is megjelent. Később azt érzékeltem, hogy Hazai ennek egyáltalán nem örült, illetve nyomasztotta vagy rosszkedvűvé tette, hogy ilyen kontextusba került ez a szöveg, hogy elsősorban provokációként olvassák, és nem szöveggént.

Margócsy István: – Nagyon nehéz helyzetben érzem magamat egy Hazai-konferencián megszólalandó, mert a húsz évvel ezelőtti beszélgetésben is lavinaerős fenntartásaimat hangoztattam Hazai Attila világával szemben. Megjegyzem, nem gondolom azt, hogy nemzedéki feszültség lett volna Hazai körül. Vagy egy évvel ezelőtt a *Hévíz* című folyóirat fölhívást tett egy körkérdésben, hogy ki mit szól Hazai Attilához ma. Én ezt elhárítottam, minthogy véleményem nem változott, nem akarnám lehivatkozni. Ámde történt, hogy akkoriban megjelent egy fiatal kritikusnak egy nagyon radikális véleménye, aki Hazai kapcsán elmondta, hogy a rendszerváltás egész irodalma kudarcnak tekinthető, és rossz úton halad. Ezen fölhúztam magamat, és mégis megírtam Cserna-Szabónak, hogy hozzászólnék. És valóban, egy érdes féloldalt vagy egy oldalt írtam Hazai Attiláról, amit egy idő után túl érdesnek találtam. Lelkiismeret-furdalásom támadt, mivel Attila mégiscsak meghalt, s életében nem is voltunk rosszban – miért kellene hát újra bántanom? –, ezért hát elolvastam az újabban megjelent kötetét, és a lelkiismeret-furdalásom elillant, mert a hátrahagyott novelláinak gyűjteménye megerősítette az én olvasatomat. Nem találtam benne semmi érdekeset esztétikailag, nemhogy fölkavarót, hanem egy kicsit is izgatót sem, ami a húsz évvel ezelőtti véleményem revíziójára készítetett volna. Hazai Attila újragondolását és újraértékelését természetesen nem kifogásolom, és semmi problémát nem érzek abban, ha valaki tőlem eltérően nagyobbra értékeli, de nem érzem és nem látom azt, hogy Hazai tevékenysége termékenyítően hatott volna az azóta eltelt néhány év irodalmi mozgására vagy gesztusrendszerére. Ezért érzem tulajdonképpen zavarban magamat, hogy miért kell nekem egy általam nem kifogásolt, nagy rendezvényen erőteljes különvéleménnyel jelen lennem.

Angyalosi Gergely: – Azt mondja a Laci [Szilasi László], de én nem értek vele egyet, hogy a húsz évvel ezelőtti teljesen fölösleges és sikertelen vita volt. Egyrészt azért nem értek ezzel egyet, mert kiderültek a nézetkülönbségek. Ez egy nagyon fontos fejleménye egy vitának, ennél többet nem is nagyon lehet elvárni. Az, hogy meggyőzzük egymást, teljesen abszurd elvárás lenne. Másrészt hasonlóképpen vagyok, mint Margócsy Pista, alapvetően nekem sem változott a véleményem az elmúlt húsz évben, annak ellenére, hogy az elmúlt napokban megpróbáltam újraolvasni Hazai szövegeit, és elolvastam Szabó Gábor kitűnő könyvét. Ami a

nemzedéki különbségeket illeti, annyiban volt ennek szerepe, függetlenül a vitában szereplők életkorától, hogy ki milyen generációs platformra helyezkedett. Persze, az olvasó ember mindent meg tud érteni, tőle nagyon távol eső dolgokat is, az irodalom egyébként erre jó. Volt erről szó ma délután is, hogy nem kell a mai fiataloknak tudni, hogy a *Gyuri találata* című Hazai-novellában, amikor a főhős végigmegegy a Jászai Mari tértől a Szent István körútig, milyen boltok, üzletek voltak. Emlékszem, minden pont ott volt, van, ami még most is megvan, na és. Ebben vitatkoznék Szabó Gábor könyvével, ez kicsit egyszerűbb, mint Robbe-Grilletnek az új regényben alkalmazott módszere, ennél most nem akarok erősebb kifejezést alkalmazni. Tehát a generációs olvasatkülönbségnek annyiban volt jelentősége, amennyiben ezeknek a szövegeknek a befogadását befolyásolta. Máshogy fogadta be az, aki azt gondolta, hogy ez másfajta világerzékelés, és ezzel a megközelítéssel átsorolta például a Péterek nemzedékét egy másik kategóriába. Kezdték kiérződni valami ellentét, hogy van itt valaki, aki Esterházyéknál radikálisabb, forradalmibb dolgot csinál. Szakít bizonyos hagyományokkal, amivel mások nem mertek szakítani. Nekem az jutott eszembe a Hazai-prózáról: amikor kis-kamasz koromban a Gellért fürdőbe jártunk, és a félméteres vízben próbáltunk teljes erőből úszni, de úgy, hogy ne haladjunk előre egy centit sem. Így működnek a Hazai-szövegek is. Ez az ember egyrészt nyelviileg akar felépíteni egy rendet – ez nagyon sokszor előjön –, de egy olyan rendet, amely azonnal fölszámolja önmagát, amint létrejön. Ebben az önmegsemmisítő ambícióban van olyan réteg, amit én igenis tudok értékelni, meg hát sok minden egyebet is. Laci két dolgot említett, egyrészt ezt a generációs históriát, másrészt, amit Gábor mondott, de ezt nem artikuláltad, hogy mi is volt az pontosan, amit mi nem értettünk meg.

Szilasi László: – Most fogom artikulálni. Az volt az állítás, hogy két dolgot semmisít meg Hazai életműve. Az egyik a mondatmetafizika, a másik a humánus. És szerintem ezt nem bontottuk ki akkor sem, holott a megfogalmazás világos volt. Az előbb viszont, Gábor, azt mondtad, hogy a *pulóver* nemcsak ezt a kettőt bontotta le, hanem mindent. Másképpen érted ma már ezt a szöveget? Akkor ezt a kettőt húztad alá. Megváltozott az értelmezésed?

Németh Gábor: – Most azt mondtam volna, hogy mindent lebontott? Mondtam ilyet? Ezt a két állítást viszont fenntartanám. Azt gondolom, ebben radikális volt a szöveg. Az akkori vita vége fele még valami szóba került, amiről egyáltalán nem beszéltünk, hogy nem ott van-e a nézetkülönbség egyik forrása, hogy mennyiben konstruált az elbeszélő én. Arról van-e szó, hogy valaki egyszerűen az összes nyelvi kompetenciáját összeszedve, magát elbeszélő én-ként performálva beszél, vagy van egy konstruált elbeszélő tudat, akinek nagyrészt a hibái is konstruáltak, és akkor ez nyilván egy kicsit más helyzetbe hozza esztétikailag ennek a szövegnek a megítélését. Erről nem beszélgettünk, mert valahol a vége felé mondtam. Most, hogy elkezdtem újraolvasni, engem az érdekelt, mi történik húsz év alatt az ember viszonyával egy szöveghez. Valahogy azt éreztem – és ezt most nem provokatívnak vagy ironikusnak, hanem leírónak szánom –, hogy István véleménye nem fog megváltozni. Tudtam, hogy nagyon becsületes lesz, végig fogja olvasni, és hogy ő bele fog állni a régi konfrontációba – nagyjából az történt, amire számítottam. Nagyon tisztelen ezért. Azt is gondoltam, hogy Gergő megengedőbb lesz, nagyjából ezzel az attitűddel, pedig nem vagyok jövőbe látó. Ami most feltűnt, az az, hogy mintha annak a tudatos megjelenítése zajlana, hogy széthullott mindaz, amit mi nagyjából egyetemes magaskultúrának gondoltunk. Attíla érzékelésében mindez már teljesen világosan szubkultúrákra hullott, ezek a szubkultúrák váltak különálló univerzumokká.

Mintha a szövegvilág egésze azt állítaná, hogy ennyi van, ez van, mi leírható, és kiiratkoztunk mindabból, ami ezen kívül van. Az van, amit a személyes élet hitelesít, és az van, amit ebből vissza tudunk tükrözni egyéni módon. Minden egyéb érzékelhető kívül áll ezen a világon. Ez most nagyon radikálisnak tűnik. Akkor ezt nem láttam ennyire. Azt gondoltam, belterjes, kit érdekel, mindenkit felismerek, teljesen rendben van. De most már látom, hogy ez az állítás ennél szomorúbb, tragikusabb: ehhez férek hozzá, erről beszélek. A másik, ami nagyon érdekes a számomra, az a humorának a megítélése. Miközben számomra folyamatos élvezetet okoz a szöveg, akceptálom, hogy vannak emberek, akikkel sehogyan sem tudnám érzékelteni, hogy mi ebben a vicces, mert dögunalmat éreznek, mikor végigolvassák. És ugye nincsen elkeserítőbb, mint amikor valaki elkezd magyarázni a viccet. De emiatt, mert számomra folytonos élvezetet nyújt a szöveg, van egy terapikus jellege. Az egész szövegvilág, tényleg, sajnos akörül a kérdés körül forog, amit Szabó Gábor feltett, és amivel nagyon nehéz szembenézni, hogy valóban az az egyetlen kérdés, hogy felkössük magunkat vagy ne, és hogy melyik válaszból mi következik. Ha ez mégiscsak egy olyan szövegvilág hoz létre, amit a nevetés miatt jó érzéssel, terapikusan feloldva olvasunk, akkor ott valami érték születik. Most ez volt a két plusz tapasztalatom a korábbiakhoz képest.

Szilasi László: – Még azt szeretném megkérdezni: mi a helyzet a mondatmetafizikával?

Németh Gábor: – Van a magyar irodalomnak egy olyan igazodási pontja, amit egyszerűen szólva Nyugatnak vagy nyugatos hagyománynak lehet nevezni, azonban ez a fajta gondolkodás folyamatosan újratermeli az avantgárd, a neoavantgárd, a tranzavantgárd, jelenleg éppen mondjuk az itt ülő Tóth Kinga denunciacióját, mert nem tekinti hagyományának, bolondságnak tartja, valami tébollyal határos, deviáns viselkedés szövegszerű megnyilvánulásnak. Tanulmányozható pedig a Derék Pál által összeállított szöveggyűjtemény vagy mondjuk a *Jelenlét* megfelelő antológiája, ami a magyar neoavantgárd szövegeit gyűjtötte össze. Beszélhetnénk még hosszan a nyolcvanas évek underground zenekarainak szövegeiről is. Tehát van egy hatalmas korpusz, ami diszkreditálva van, szemben mondjuk a német kultúra gyakorlatával, ami lazán klassziczizálta a maga avantgárdját, neoavantgárdját. Van egy hatalmas szövegtömb, ami nem tekinthető a magyar percepcióban hagyománynak. Hosszan lehetne arról beszélni, hogy miféle szövegeket lehetne idehozni, amelyek érdekessé tennék a diskurzust. Nem akarom lócsiszárként rátok beszélni a Hazai-életművet, de mindenképpen van egy ilyen jellegű intertextusa is.

Farkas Zsolt: – Óvakodnék az általánosításoktól. Szerintem nagyon egyenetlen az életmű. A *Cukor Kétség* határeset. Felvillantja mindazt, ami miatt Hazai különleges, érdekes, jó tud lenni, de megválthatók benne a különbségek, furcsaságok, esetlegességek is. A *Szilvia szüzsésége* a hagyományos olvasásmódok felől is kitűnő könyv, erős novellákkal, szövegekkel. Előfordulhat, hogy vannak benne gyengék is, de összességében ez a legsikeresebb könyve. Ha történik valami a Hazai-kanonizációval, egészen biztos, hogy ez lesz a legnagyobb közös osztó. És aztán a *Szex a nappaliban*: sok a gyenge darab, de azért abban is vannak érdekesekek. A *Budapesti skizo* szintén határeset, ott látható már némi kétségbeesett küzdelem a kiegészítéssel, de elszántan dolgozik is. Nincs benne egy regényre való, bedolgozza hát egy régi kisregényét (*Szekeres fejfájása*). Érzek egy Csáth Géza-effektust nála. Csáthot most abból a szempontból említve, hogy van egy tehetséges ember, aki négy év alatt írja meg az életművet, közben szalad bele a semmibe, nem tud lejönni az anyagról, és teljesen alkotásképtelenné vá-

lik. Kicsiben ez játszódik le Attilával is. Csáth nagyon durva történet, Attilánál ez kevésbé drámaian történt, de nagyjából ugyanez az eset, azt hiszem. Hajnóczy Pétert is emlegethetnénk, de ő irodalmilag nagyszerűen dolgozta fel ezt a küzdelmet.

Angyalosi Gergely: – Én nem igazán tudom, mit jelent ez a mondatmetafizika. Ha azt jelenti, hogy egy tudatosan megdolgozott írói szöveget akar kialakítani a szerző, akkor ez megvan Hazai Attilánál. Gyakran érzem az erőfeszítést, a tudatosságot. Gábor monográfiájában olvastam azt, hogy végigpróbálja az összes kínálózó írói nyelvet, majd egyik sem kell neki, de – van egy ilyen félmondata Gábornak, ami nagyon figyelemre méltó – negatív kirajzolódik egy kívánatos nyelvnek az árnyéka, vágyképe. Mi ez, ha nem metafizika? A humánus megszüntetése is kérdéses. Azt hiszem, érteni véltem, amit Nagy Gabi próbált artikulálni az indulatkitörés és érzelm kérdésében. Fogalmilag azonban nagyon nehéz definiálni, hogy mi a különbség a kettő között. A nyelv nem alkalmas igazán arra, hogy ezt a finom különbséget belássuk, de valamit lehet sejtetni. Az antihumánus arra vonatkozhat, hogy indulatok vannak, érzelmek igazán nincsenek, de ez attól függ, honnan nézzük, hogyan definiáljuk. Ugyanakkor azt is értem, amit mások mondtak, hogy iszonyatos érzelmesség van az írások háttérében. Egy rendkívül ellentmondásos személyiség, egy ellentmondásos nyelvi és írói világ, amiben sok minden együtt van jelen, hol jól, hol számomra nem követhető módon.

Margócsy István: – A mondatmetafizikához mondanék én is valamit. Értem én, Gábor, amit mondasz, és elvileg egyet is értek vele. Réz Pálnak volt az a jelszava, hogy az az író, akinek jó mondatai vannak. Ő valóban a nagyon ornamentálisan megcsinált, grammatikálisan korrekt, retorikailag kifinomult mondatokat tekintette az irodalom alapjának. Kétségtelen, hogy ő nem csekély hatással volt. Ezzel a szemlélettel én radikálisan nem értek egyet, miközben tudom, hogy az irodalom mondatokból áll. Ha valaki nem olyan mondatokat ír, amelyek Réz Pálnak tetszenének, azt én megértem mint írói alapállást. De ettől még nem biztos, hogy az irodalmi műve jó lesz. Ez, amit mondtál, egy nagyon szép, irányzatos, ideologikus megközelítése Hazai irányának, hogy azért írt úgy, hogy ne amúgy írjon, ami bizonyos konvenciót alkotó csoportok számára kedvesnek tűnnék föl. Ez rendben van. De hát ezt is rengetegen csinálták. Nekem Hazai Attila párjaként tűnik fel kortársa, Ficsku Pál. *A videodisznök történetei* számomra teljesen ugyanazt a – ha tetszik – irányzatot képviselték, mint amit Hazai. Én abban is észleltem a szembenállás irányát, amit Hazaiban is, csak annál többet nem éreztem, vagy nem tudtam kiolvasni belőle.

Németh Gábor: – Annyit pontosítanék, hogy nem azt mondtam, hogy ez volt a szándéka, vagy hogy valamilyen irányzat így írható le, aminek ő aktora lett volna, hanem azt mondtam, hogy azért verte ki a biztosítékot bizonyos embereknél, mert a kanonizált, magas színvonalú magyar prózához képest ezt a két normát megsértették a szövegei. Ez volt a feltételezésem. Nem azt mondtam, hogy ő ezt akarta, hanem azt, hogy úgy érzékeltem akkor, hogy ez a két dolog talán magyarázza azt a fajta ellenállást vagy elutasítást, ami tapasztalható volt. Persze azt én sem állítom, hogy ez az életmű homogén lenne bármilyen szempontból, vagy hogy egyetlen hófödte fennsíkként lehetne rá tekinteni. Inkább a dolognak a karakteréről próbáltam valamit mondani. Egyenetlen, hát ki nem egyenetlen, de ezzel meg azt sem akarnám elmosni, ha valakinek kifejezetten rossz véleménye van egy csomó Hazai-műről. Nekem ezzel nincsen vitám.

Farkas Zsolt: – Visszatérek erre a két központi kategóriára. A „mondatmetafizika” szót többször leírtam a kilencvenes években, amikor nagy divat volt a szépírók körében értekezéseket és himnuszokat írni a mondatról mint olyanról, és kritikus voltam velük („szakmázás”, fájnsmekkerkedés, kevésbé burkolt öndicséret); Hazainál ilyesmi biztosan nincs. Az is nagyon érdekes, amit Gábor mondott, hogy tudatos-e, hogy megképez egy jól kigondolt elbeszélőt, illetve hogy mennyire teszi bele magát ezekbe. Ő a fikciós írók közé tartozik: amihez hozzányúl, abban általában van egy vagy több olyan fikciós, nemegyszer fantasztikus elem, ami megborítja az egész, egyébként nemegyszer hiperrealisztikus helyzetet, történetet. Ez nem jellemző a magyar írókra, akik meglepően nagy arányban és masszívan önéletrajziak. Sok érdekesség van Hazainál, a jó darabjaival bárkinek érdemes ismerkedni. És valóban mindenképpen a humanizmus a központi probléma, az van élére állítva a művek legtöbbszörében. Ahogy a *Cukor Kékség* kezdődik, az már élesen tematizálja az érzékenység-érzékletlenség, empátia, kiüresedés később is fontos problémáját. Ez a fő kérdése a *Szilvia szüzessége* című novellájának, és a kötet számos darabjának. Ilyen szempontból mindenképp egy, a korban is központi problémát érint: dehumanizáltság, elidegenedés, miért nem tudunk hozzáférni a másikhoz, önmagunkhoz, legelembb vágyainkhoz stb. Tegnap megnéztem újra a *Rám csajt* [*Rám csaj még nem volt ilyen hatással*], ez is fura ebből a szempontból: egy idillt akar bemutatni, de nem sikerül. Van ez a rétege, hogy mi milyen jól élünk a haverokkal, bulizgatunk, de egyáltalán nincs bulihangulat, sőt, depresszív az egész. Ez biztos tudatosan történt. Ráadásul a legtöbb szereplő deklamálósan beszél, mint amikor az általános iskolás felolvass egy szöveget. Attila volt a legdurvább, mint a nem túl jól olvasó iskolás, mintha egy tudatos V-effekt lenne. Valószínűleg azért futott sokkal jobban angol felirattal, mert ez nem zavarta az angol nézőket. Ez kapcsolódott ahhoz, hogy mindenki nagyon civil, és bábfiguraszerű volt, és mindez fura konfliktusban állt azzal, hogy ők állandóan buliznak. Még az jutott eszembe, hogy ott voltam anno a bemutatón, és nagyon sokat nevettek rajta a nézők, de lényegében a belterjeken. Ez a kulcsregény-típusú olvasat teljesen lenyomta a filmet, de ezt biztos jól csinálta.

Angyalosi Gergely: – A humanizmusról állandóan szó van, miről szól *A maximalista*, ha nem a humánról, aki valamit maximálisan jól akar csinálni, aztán a végén felrobbantja a házat? A befejezés kívül kerül az egészen, paródiába fordítja, amivel kicsit lerontja, még azzal együtt is, hogy *A maximalista* egy jól sikerült novella. És még egy csomó helyen szó van a humánról, negatívba fordítva vagy önkínzó elvárásként. Nem értem, hogy hol rombolná le ezt a Hazai-próza. A normál, átlagos és langyos kispolgári humánumeszményt persze nem veszi figyelembe, de az irodalmi aktushoz tapadó humánumeszményt egyáltalán nem rombolja.

Szilasi László: – A Bêlga együttes szövegvilága szerintem jót tett Hazai olvasásának, mert ott sem tudod, hogy valamit ironikusan mond-e vagy komolyan. Ez nekem érdekes volt. Egy dolog akarok még érinteni, ha maradhatunk még egy kicsit. A húsz évvel ezelőtti beszélgetésen Margócsy István mondott nagyon érdekes dolgokat. Három darabot húzogattam alá vastagon. „A mondatmetafizika megvonását pedig nem minimalizálással, hanem abszolút mechanikus ismétléssel óhajtja elérni.” „Minimalizált, kopár prózát tervezett, de metaforikus ékeket hajít bele.” „Amit pedig dicsérni lehet, hogy a brutális témák közönyös előadásával bizonyos erőt sejtet.” Ezek szerintem nagyon érdekesek az avantgárd szempontjából, mert nekem azt tanították régen, hogy az a redukció által áll elő. S ez esetleg zavarba ejtett minket, hogy nem

ezen a módon támadja meg a túlgazdagítottat, hanem az ismétléssel. Gondolsz-e erről valami újat ezekhez a fontos mondatokhoz képest?

Margócsy István: – Én nem gondolok semmi újat ezen pompás gondolatokon túl. Itt érdekes lenne persze belehelyezni ezt az egész mondatmetafizika kérdést abba a nagy vitába, ami a nyolcvanas évek közepétől kezdve dúlt: szövegirodalom vagy történetelbeszélő irodalom. Ez a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján rettenetesen túlfeszített teória Hazai és az azóta bekövetkezett irodalmi mozgások révén valahogy teljesen archaikussá kopott vissza. Például, Laci, a te kibontakozó regényírásod egyértelműen azt mutatja, hogy a szövegirodalomtól, annak szélsőséges felfogásától erőteljesen távolodsz, legutóbbi nyilatkozatodban már a realizmus kategóriája is felütötte a fejét. Esterházy az egyes mondatoknak a csiszoltságában látta az irodalomnak az értékét, az irodalomról szóló reflexiói is ilyenek voltak. Mondatok vannak, miközben a történetelbeszélés állandóan ott kísértett, éppen, amit itt mondtatok Hazairól. Ez borzasztó érdekes dolog, hogy a mondatmetafizika lerombolása együtt jár nála a történet valamilyen visszahelyezésével és állandó kalanddá formálásával. Csak a kalandnak nem a kardozós-baszós változatát játssza el, hanem a mindennapi életnek a kalandtörténeteit. De mégis csak: narrációban, történetelbeszélésben mondja. Ez egy érdekes feszültséget ad, erre gondoltam, amikor azt mondom, bizonyos erőt sejtet.

Németh Gábor: – Igen, a mondatmetafizikán valóban azt értettem, hogy létezett egy meglehetősen sok ember számára érvényes esztétikai elgondolás, amely az irodalom centrumába a jó mondatot helyezte. Nagyjából azon mérte meg az író. Ez nem független Ottliktól, Esterházytól vagy éppen Nádasztól. Amikor azt mondom, hogy ez a szövegvilág ellép ettől, azaz nem azt akarom állítani, hogy nem törődött a mondattal, hanem azt, hogy nem ez volt a centrumában. Vagy hogy bizonyos értelemben időnként provokatívan akár rombolta is a mondatot. De miközben látszólag a történetet visszahelyezi a jogaiba, parodizálja és ironizálja a történet elbeszélésének klasszikus formáit. Ezt csak azért mondom, mert megkülönböztetném attól a fajta történetrenezánsztól, ami utána jött, ami ilyen értelemben konzervatív fordulatnak nevezhető, mert nem parodizálja, hanem újrakonstruálja a nagyelbeszéléseket. De ez már egy másik történet.

A beszélgetést lejegyezte, a szöveget gondozta: SZÁNTAI MÁRK